

ZGODBE NAŠIH LJUDI - Bogdana in Damjana Bratuž častni občanki mesta Urbisaglia v Markah

Simbolična oddolžitve po sencah iz preteklosti

Povod za pričujoči zapis predstavlja dogodek, ki se je pred nekaj tedni zgodil v kraju Urbisaglia (pokrajina Macerata) v Markah. Mesto, ki ga je zgodovinsko zadrževala papeška država, so italijanske pošte že pred leti upodobile na svoji znamki za 750 lir. V Urbisagli pa se je med drugo svetovno vojno odvila tudi pomembna stran zgodovine našega naroda. Podobno kot v drugih mnogoterih italijanskih krajih (Gonars, Chiesanuova, Fraschette di Alatri, Renicci), je namreč fašistična oblast v Urbisagli ustanovila internacijsko taborišče za Žide. Slednje pa je bilo od drugih različno v tem, da je bilo ustanovljeno leta 1941 in da so vanj poleg Židov že tedaj zaprli skupino goriških Slovencev, med katerimi je bil tudi Rudolf Bratuž (tedaj Rodolfo Bertossi).

V Italiji v zadnjem času le prihaja do počasnega spoznavanja gorja, ki jih je fašistični režim prizadejal pripadnikom drugih narodov. V tem oziru naj omenimo pomembno delo italijanskega zgodovinarja Carla Spartaca Capogreca, ki je leta 2004 pri založbi Einaudi objavil obsežno publikacijo z naslovom *I campi del duce*. Zgodovinska obravnava posameznih taborišč, ki so bila posejana širom po italijanskem ozemlju, pa je v glavnem še vedno v rokah krajevnih ljubiteljskih zgodovinarjev (Daniele Finzi o taborišču Renicci). Tudi v Urbisagli pa se je pred leti našel nekdo, ki je začel pisati in raziskovati pozabljeno zgodovino medvojnega časa. To je Roberto Cruciani, ki osvetlil in zapisal zgodbo Rudolfa Bratuža, na podlagi katere je mesto Urbisaglia letos julija dodelilo častno meščanstvo njegovima hčerkama, sestrama Bogdani in Damijani Bratuž.

Prav njiju smo pred dnevi obiskali na ulici Brass v Gorici. Bogdana je upokojena igralka, našim bralcem dobro znana po svojih številnih nastopih na odskih deskah tržaškega Kulturnega doma, Damjana pa si je svojo poklicno kariero ustvarila onkraj

luže, in sicer v Kanadi, kjer je dolga leta predavala na Univerzi v Ontariu.

Zanimalo nas je seveda, kako se je vse skupaj začelo. »Leta 1976«, pravi Damjana »mi je Giorgio Bassani govoril o filmu *Il giardino dei Finzi Contini*. V knjigi, ki je podlaga za film, Bassani piše o mestu Urbisaglia, v katerem so že pred vojno konfinirali nasprotnike tedanjega režima. V Kanadi sem hranila očetova pisma, ki jih je pisal družini. Pisal pa je tudi razne pesmice. Bassani je to videl. Rekel je, da mora stvar v javnost. Oče sicer ni bil literat, ampak je dokumentacija po tedanjem Bassanijevem mnenju vseeno dragocena.« Brošura o Rudolfu Bratužu, ki jo je zapisal Roberto Cruciani, je izšla komaj leta 1998. Bogdana pripoveduje: »Leta 1941 je bil odpeljan v Urbisaglio (pokaže uokvirjeni dokument italijanskega pravosodnega ministrstva), tam pa je bil zaprt v glavnem z Židi, ostale Slovence so precej hitro poslali na razne otoke.« Damjana nadaljuje: »Ko sem prišla v Gorico leta 1996, sem Bassanijevo prošnjo izpolnila. Stopila sem v goriško Državno knjižnico in srečala ravnateljico Otella Silvestrija. Silvestri me je predstavil Antonelli Gallarotti, ki se je zanimala za stvar. Telefonirala je v Macerato, nato sem tudi sama odšla tja, kjer so me čakali krajevni zgodovinski raziskovalci, taki, ki si želijo spoznati tudi manj svetle strani italijanske medvojnega zgodovine. Roberto Cruciani je o svojih krajih že zapisal veliko knjig in izpolnil lepo število seznamov internancev ter deportirancev.«

Bogdana pravi: »Letos sem bila prvič tam, v mestu je kraj Abbadia di Fiastra, krasna stavba, pravzaprav graščina. Nasledniki, ki so jo podedovali, so iz nje naredili turistično točko, kraja pa še vedno ne predstavljajo kot taborišče, čeprav krajevni odsek združenja partizanov ANPI to zahteva. V zgornjih prostorih stavbe so bile celice, v katerih je bilo življenje zaradi vročine in mraza precej hudo.«

Kako je prišlo do internacije Rudolfa Bratuža? Tako Bogdana: »Oče je bil interniran, ker je imel stike s tedaj pomembnimi goriškimi Slovenci. Naša kavarna je bila namreč znana kot 'covo dei s'ciavi'. Tedaj edina slovenska kavarna v Gorici je začela delovati leta 1922, prej je tam imel nono pekarno in slaščičarno. V njenih prostorih so se srečevali politiki in intelektualci. Med njimi se spominjam dr. Avgusta Sfiligoja, dr. Engelberta Besednjaka, Zorana Mušiča, Maksa Fabianija. V kavarni je bilo prepovedano pogovarjati se v slovenskem jeziku, po uvedbi rasnih zakonov pa niso več smeli srečati Židom. Trinajst protagonistov iz tistega obdobja, med njimi Enza Bettizzo, ki je k nam za-

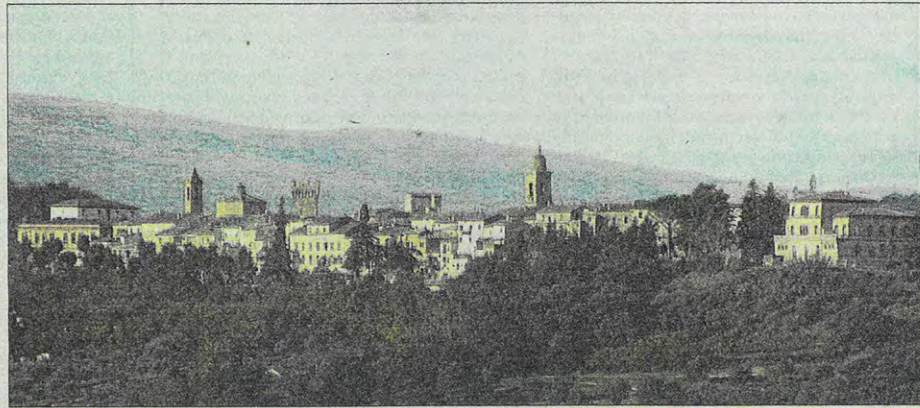
hajal, dokler je živel v Gorici, sem pred leti intervjuvala za tržaški radio.«

Bogdana nadaljuje: »Najprej so očeta zaprli na Trg Battisti, v telovadnico. Nato so ga skupaj z drugimi strpali na Ulico Barzellini, kamor smo mu nosili hrano. Oče je bil interniran vsega skupaj enajst mesecev, v Urbisagli pa je preživel čas med aprilom 1941 in januarjem 1942. V mestu je bilo veliko Poljakov in Angležev. Taborišča pa so bila posejana tudi po bližnjih vaseh. Ko se je vrnil iz Urbisaglie, je bil v hišnem priporu, vsak dan se je moral namreč ob petih javljati na kvesturi, in sicer do leta 1943. Leta 1943 je odšel v Sulmona, L'Aquila, Padovo, Firenze in drugam. Javil se je, da gre iskat slovenska dekleta, ki so bila tedaj zaprta širom po Italiji. Bila so namreč mladoletna in jih brez nekega odraslega spremstva tedaj ne bi spustili domov. Ko so se vrnile v Gorico, so prespale pri nas, nato so jih prišli iskat starši iz Vrtojbe, Prvačine, Bilj in Renč ter jih odpeljali domov.«

Na fotografiji levo vila Bandini, kjer je bilo taborišče; levo zgoraj Rudolf Bratuž (na desni) s komisarjem taborišča

Na fotografijah: Damjana in Bogdana Bratuž z listinama o častnem občanstvu (foto Bumbaca); pogled na Urbisaglio; podelitev častnega občanstva na seji občinskega sveta.

Damjana pripoveduje, da jo je decembra presenetilo pismo Annalise Cegni, ki je ravnateljica Inštituta za zgodovino odporniškega gibanja v Macerati: »nato me je v Urbisaglio povabil neposredno njen župan (Roberto Broccoli, op. int.).« Bogdana pa tako: »Leta 1945 so očeta zaprli v Ljubljani na Miklošičevo, kjer se je znašel kot nekomunist. Z njim so bili še goriški profesorji in intelektualci, denimo dr. Bednarik, prof. Doktorič idr. Vsega skupaj je v zaporu preživel tri mesece, nato so ga izpustili. Večina Slovencev se je iz zaporov vrnila, veliko Italijanov pa ne.«

Damjana tako nadaljuje svojo pripoved: »Županu sem povedala celotno očetovo zgodbo. Bil je avstrijski vojak, vpoklicali so ga pri sedemnajstih letih.« Bogdana pa je prepričana, da »je bilo potrebno, da je nova generacija italijanskih zgodovinarjev začela drugače gledati na tedanje medvojno dogajanje. Roberto Cruciani je mnenja, da ljudje tedaj sploh niso vedeli, zakaj so bili interniranci zaprti. Sicer so jim pomagali, ker so ujetniki delali na poljih. Nekaj denarja so jim dajali, da so si kupili kruh.«

Damjana pa še o zanimivem spominu na očeta: »Iz leta 1948, ko je bil oče občinski svetnik v Gorici - izvoljen je bil na listi Demokracije -

hranil njegov prvi pozdrav županu v slovenskem jeziku. Na občini je bilo tedaj veliko neofašistov, ki so se mu posmehovali in ga tudi napadali.« Bogdana dalje: »Leta 1968 sta se starša odločila, da gresta v Kanado. Še pred tem pa se spominjam, da je bilo najlepše po volitvah, ko so v kavarni pri različnih mizah sedeli 'beli' in 'rdeči' ter se pogovarjali od mize do mize. Tedaj je med njimi veljala solidarnost, da bi le ohranili slovenstvo.«

Kako pa je prišlo do prodaje kavarne? »Oče je bil zelo star. Pri sedemdesetih sta si z mano želela stran. Julija 1962 je namreč prišlo do napada, katerega ozadje je še danes neraziskano. Stanovanje sta imela starša za kavarno, tistega večera pa so mammo napadli in pretepli. Izgleda, da so napad dobro pripravili. Starša sta od tedaj živela v strahu. Zanimivo pa je, da je tedaj k nam hodilo veliko ljudi iz Nove Gorice, nekateri slovenski novinarji pa so prihajali celo iz Maribora, da bi brali emigrantski tisk, ki je bil v Sloveniji prepovedan.«

Bogdana je prepričana, da bi bilo primerno, ko bi se na procelje pred nekdanjo kavarno, v prostorih katere danes domuje trgovina kavbojk BONES, postavila spominska plošča. Naloga, ki Goričane čaka v prihodnje ...

Primož Sturman